

Martin Heidegger

ZÜRIŠKI SEMINAR (6. novembra 1951)

Theophil Spoerri pozdravi Martina Heideggra in se mu zahvali, da je bil pripravljen prevzeti vodenje seminarja. Za njim je spregovoril EMIL STAIGER:

Zdi se mi, da ste v včerajšnjem predavanju¹ strnili in razvili naprej tisto, o čemer govorite v O bistvu resnice (Vom Wesen der Wahrheit, GA 9, 177-202) in O bistvu temelja/razloga (Vom Wesen des Grundes, GA 9, 123-175). Še posebej sem prepričan, da sem v pojmu "dimenzije" spet prepoznal ontično-ontološko diferenco. Da pa bi zdaj razpravi dal neko smer, bi v sporazumu s kolegom Spoerrijem in Kellerjem postavil naslednja vprašanja: Zakaj dajete tolikšno vrednost povezavi predstavitve Vašega mišljenja z interpretacijami tekstov (filozofskih ali pesniških)? Očitno je predvsem to, da dajete prednost fragmetarnim tekstom (Anaksimander, Hoelderlin). Že to poraja pomisleke. Še posebej pa bi se bilo treba vprašati, ali Hoelderlinov tekst, ki ste ga imeli za podlago včerajšnjemu predavanju, res pripada Hoelderlinu; posredoval ga je namreč Hoelderlinov prijatelj Waiblinger. Vprašanje: Je to Hoelderlin? Če je, ali je imel Hoelderlin v mislih res to, kar smo slišali včeraj? Gospod Heidegger je ta ugovor vnaprej omajal s stavkom: "Dokazati se da vse." Menim pa, da lahko dokazemo le tisto, kar je pravilno in včasih nam uspe dokazati, da nekaj ne drži. Heidegger vendarle ravna na filološki način. Pusti si prinesiti rokopise iz Hoelderlinovega arhiva. Čemu počne to? Da bi se zavaroval pred

1 ...dichterisch wohnt der Mensch..., v: Vortraege und Aufsaeetze, Neske, Pfullingen 1954, str. 187-204.

samovoljnostmi. Kako lahko to napravimo? Ravno s filološkim postopkom. - Postavljam torej dva vprašanja:

1. Zakaj povezujete predstavljanje vašega mišljenja z interpretacijami tekstov?
2. Kaj pomeni vstopanje v filološka razčiščevanja ob hkratnem zavračanju filološke kritike?

HEIDEGGER: Morda bo najbolje, če začnem z navidezno najbolj obrobno vprašanjem, ki ste ga zastavili: pesem nam je bila izročena kot prozni tekst v Waiblingerjevem romanu Phaethon, kasneje pa verzno razčlenjena. Filološko ni mogoče dokazati, da pesem izhaja od Hoelderlina. Kljub temu pa je to absolutno gotovo; in sicer do besede natanko. To je pokazal nek Švicar, 1904.²

Dodajam, kako lahko rečemo, da Hoelderlinovega rokopisa ni. Če pa pritegnemo k temu vse, zlasti zadnje himne in če upoštevamo, da se je veliko tega, kar je posredoval Waiblinger, na podlagi rokopisov kasneje izkazalo za neoporečno, ni, se mi zdi, nobenega dvoma. A četudi postavimo, da to ni Hoelderlin, pesem kljub temu ni resnična zaradi tega, ker je Hoelderlinova, temveč narobe: Hoelderlin jo je spesnil le, ker je resnična, v smislu pesništva. Tudi tu sem izpostavil samo odlomke. Tako fragmentarni izbor kot tudi tendenca nasploh, ki ste jo pravilno navedli, namreč tendenca po prepustitvi interpretaciji, pa v velikem delu izhajata iz neke zadrege: ker se bojim direktno reči, kar bi bržkone še lahko povedal; bojim zaradi tega, ker bi v današnjem času to postalo takoj običajno, s tem pa tudi popačeno. Na določen način gre za zaščitni ukrep. Med svojim 30-35 let trajajočim učiteljevanjem sem o svojih stvareh govoril le enkrat do dvakrat. Nikoli nisem imel takoimenovanih sistematičnih predavanj, kajti nisem se upal, saj sem prepričan, da (in to je drugi motiv, bolj pozitiven in neoseben)

2 Karl Frey: Wilhelm Waiblinger. Sein Leben und seine Werke, Zuercher Dissertation 1903; knjižno: Aarau 1904.

se moramo najprej naučiti brati. Ta čisto preprosta stvar, naučiti se brati, besede mislecev in pesnikov - ta preprosta predšola je tisto, kar naj bi v najširšem vidu pripravilo to, kar bi rad povedal.

Torej, prvič: interpretacija tekstov, da bi vsaj deloma zaščitil tisto, o čemer menim, da v kakem svojem kotičku lahko kaj pripravi; drugič, pozitivna namera naučiti branja in to ne samo tiste, ki filozofirajo. Ni mogoče misliti, ne da bi mislili zgodovinsko, v zelo globokem smislu: - naučiti brati, človeku spet približati besedo in govorico. Ob tem se porajajo velika vprašanja, obenem pa difference pri izbiri, za tem pa tiči seveda čisto določena namera, naloga, pa tudi čisto določena nuja. Na podlagi svojega učiteljevanja vam lahko poročam o skušnji, da so, ko sem razlagal kak odlomek iz Heglove Fenomenologije, študentje takoj dejali: zdaj je postal hegeljanec, itn.

No, zdaj pa k Vašemu vprašanju, o katerem se že dolgo prepirava in se še nisva zedinila. Bil bi nesporazum, če bi menili, da filologijo ocenjujem negativno. Toda, s tem prehajam k stavku "Vse se da dokazati", Vi pravite: dokazati se da le tisto, kar je pravilno. Ob tem moram vprašati: Kaj Vam pomeni pravilno? Ko pravim, da se da vse dokazati, to pomeni: brž ko opazimo, utrdimo kak fakt, dejstvo, že obstaja možnost, da izpostavimo določene njemu ustrezne predpostavke, iz katerih naj bi izhajalo dejstvo. Tako ravna naravoslovje, ki ga imam, v skladu z zahodno govorno rabo, za znanost. V tem smislu filologija ni znanost. Moderno naravoslovje lahko vprašanja vselej zastavi tako, da se stvar dokaže kot pravilna. Toda: kdo jamči, da zasutek narave, ki je napravljen v tej znanosti, ni le povsem določen aspekt, ki nato venomer navaja k tej vrsti pravilnosti? Tega vprašanja fizika kot fizika ne more niti postaviti niti nanj odgovoriti, tako da je vsaka znanost v nekem bistvenem smislu vprašljiva. Znanost ne more nikdar izkazati svoje lastne resnice. Ta notranja transcendenca znanosti vključuje svojo bistvenostno vprašljivost, to pa ni nič negativnega. A so dimenzije, ki ne dovoljujejo, da bi znanost absolutizirali. Šele ko smo spoznali to, lahko pritrdimo filologiji. In v toliko se tudi ukvarjam z njo.

STAIGER: Zavedam se pomožne vloge, ki jo ima filologija. Da pa bi prišli do konkretnega primera, naj navedem fragment iz himne Kot če na praznik... V verzih

Ker smo le čistega srca

Kakor otroci, in naše roke so nedolžne /,β³

Očetov blisk, ves čist, ga ne ožge

(prev. Niko Grafenauer)

Heidegger vstavlja za "nedolžne" piko, ki je v rokopisu očitno ni. Pika ni mogoča, saj se prozna verzija nadaljuje s "tedaj": "tedaj ne ožge". In to bi označil kot filološki dokaz.

HEIDEGGER: Dokaz..., to je dejstvo, ki ga lahko in moram priznati. Zakaj mi tega niste povedali že poprej - škoda. A to je pokaz, ne pa dokaz, pokaz na dejstvo. Vprašanje pa je - naj navedem primer: Grška zgodovina Jacoba Burckhardta. Filologi so pokazali, da temelji na manjvrednih, celo napačnih tekstih. Kljub temu pa je to najboljše delo s tega področja. To, kar izpostavljate zdaj, pa ne spada le k filologiji, ampak tudi k branju - in, motimo se vendarle vsi; nekoč sem zabeležil:

"Katerega misli so velike, so velike tudi zablode."⁴

Ne želim se primerjati z Burkhardtom, smem pa reči, da sem pri svojem delu izpostavljen neprimerljivo veliko večim zablodam kot pa Vi. Ti pokazi niso poljubni, ob tem pa je treba upoštevati, da dejstva na sebi ni. To, kar ste mi povedali ob koncu, me je prepričalo; kljub temu pa si nisem gotov, kako naj potem razumemo tisti "tedaj". To, za kar gre zdaj, pa je, da tudi stavek: vse se da dokazati, ni kaka dovolilnica, temveč pokaz na možnost, da je tam, kjer se dokazuje v

3 Vejica je Hellingradov popravek, ki so jo privzele tudi druge izdaje. Rokopis pa na tem mestu nima nikakršne interpunkcije.

4 Martin Heidegger: Aus der Erfahrung des Denkens, GA 13, 81.

smislu dedukcije iz aksiomov, v določenem smislu to možno vselej. To je grozljiva uganka, katere skrivnosti, kako da ta postopek v naravoslovju drži, pa doslej še tudi nisem zmozel zagrabit za roge. Kljub temu ne vemo, če je to, kar nam znanost predstavlja kot predmetno, res narava. Lahko bi celo pomislili, da ob znanosti, ki vodi do takšnih možnosti razrušenja, nekaj ne drži. In resni ljudje s tega področja, kot sta Weizsaecker in Heisenberg, so zaradi tega dejstva zelo globoko prizadeti. Iz te situacije ne bomo prišli tako, da bi zadaj za njo postavljali še neko teologijo, marveč tako, da bo nekega dne prišlo do tega, da bomo morda dosegli novo temeljno razmerje do tega, kar je. Velja priti do novega razmerja do biti.

Neizgovorjeni smisel mojega celotnega mišljenja pa je miselno pripraviti (ne oznanjati razmerja v smislu profetstva) zaokret v to razmerje.

Če sem vam včeraj želel pokazati, da je to, čemur pravimo bit človeka, "domovanje", ob čemer se tu skriva seveda še veliko premisleka vrednega, to pomeni, da se zadrega takšnega mišljenja kaže prav v tem, da si ne more pomagati drugače, kakor da si v pomoč pritegne kak tak tekst in takšne besede. Lahko mi verjamete, da me je vselej kar groza, ko sploh predavam o kakem Hoelderlinovem tekstu, ko ga upovedujem, in to v takšni formi javnosti, da rabim veliko moči za upotegnitev poslušanja nazaj v samotnost, ki jo od posamičnika terja poslušanje takšnih besed.

Bržkone pa, gospod Stainer, vsega nisva povsem razčistila. Naj povzamem za Vami vprašanje: Zakaj ravno Hoelderlin? Zakaj ne Klee ali Baudelaire ali kdo drugi? - (Medklic iz publike: Goethe!)

HEIDEGGER: Goetheja namenoma nisem navedel. Nisem več tako siten kot za mlada, toda naučil sem se tega, da samo ime ne prinese še ničesar. Tudi odnošaj do kakega pesnika ima svojo zgodovino.

Menim, da za vprašanjem, ki ste ga postavili oziroma za Vašo opazivijo, kako se moje izražanje stalno in zdaj bržkone bolj ko kdajkoli giblje znotraj interpretacijske forme, ne samo glede filozofov, ampak tudi glede pesnikov - da za tem vprašanjem tiči neko drugo: o razmerju

med pesništvom in mišljenjem. Včeraj sem to začrtal le na kratko, ker bi nas to najpoprej oddaljilo od teme, je pa tudi pretežko. Za razjasnitev pa bi se zdaj bržkone lahko dotaknil tudi tega, saj sem nekatere reči iz svojega teksta preskočil, ravno glede - no, tako je, glede na publiko.

Pokazal sem, da Hoelderlin govori o domovanju (vom Wohnen: stanovanju), ne pa o gradnji. Rad bi pripomnil, da te reči so premišljene, a v čisto določeni smeri, ki jo moram tu pustiti ob strani.⁵

Ob sklepu sem dodal: "Hoelderlin potemtakem o pesniškem domovanju ne govori enako kot naše mišljenje. Kljub temu pa mislim tisto isto, o čemer pesni Hoelderlin." Več nisem rekel. Sledi pa naslednji tekst:

"Tu seveda velja paziti na tisto bistveno. Nujna je kratka vmesna pripomba. Pesnenje in mišljenje se srečata v istem samo tedaj in se srečujeta samo dotlej, dokler ostajata odločna v razliki svojega bistva. Isto se nikdar ne prekriva z enakim, tudi ne s prazno enoličnostjo zgolj identičnega. Enako se vselej oprime brezrazličnostnega, da bi se tako vse vskladilo. Isto pa pomeni sopripadnost različnostnega v zbranosti skoz razlike. O istem lahko govorimo samo, če mislimo na razlike. V raznosu različnostnega se razsvetli zbirajoče bistvo istega. Isto izključuje vsakršno zavist, ki hoče vse različnostno vselej poenotiti v enako. Isto zbira različnostno v neko izvorno edinost. Enako pa narobe vse razdira v pusto enotnost le enolično enega."⁶

K temu sem dodal: Hoelderlin je vedel, pomislite na njegova prozna dela, v katerih razmišlja o bistvu pesništva - (ki se gibljejo v veliko globlji dimenziji kot Heglova estetika) - Hoelderlin je na svoj

5 Martin Heidegger: Bauen Wohnen Denken, v: Vorträge und Aufsätze, prav tam, str. 145-162.

6 Martin Heidegger: ...dichterisch wohnet der Mensch..., prav tam, str. 193; slovenski prevod: ...pesniško domuje človek..., Nova revija 5(1986)50-51, str. 951.

način o teh razmerjih vedel vse. V epigramu, ki ima naslov Vir vsega zla, pravi:

Biti edinostno
/torej v moji govorici: domovati v istem/
je božje in dobro; od kod tedaj sla
med ljudmi, naj bi bil le En in Eno?

(Gr. Stg. I, 305)

Torej: zgolj enako vsega mnovega.

Morda Vam je ob teh dopolnilih postalo bolj jasno, kaj sem želel povedati s stavkom: Hoelderlin (ko ne govori o gradnji in pesništva ne izreka kot jemanja mere) ne govori enako kot naše mišljenje. Kljub temu mislim isto, kot kar pesni Hoelderlin. In to isto je tisto, kar tudi vsakršno vpraševanje, raziskovanje in mišljenje, ki se obrača k zgodovini in si jo historično predstavlja, nudi kot mnogotero domala nezdružljivega-v predstavljanju gre za to, kako vstopiti v zgodovinsko isto. To ni mišljeno platonistično: nadčasovno, ki ima pod sabo mnogoterosti; kajti tedaj je mnogotero le ponižano do enakega. Isto je to, kar se dogaja in kar človeku razodene ali pa odreče zaklad svoje skrite polnosti v zgodovini. Če v svojem miselnem poskušanju kažem na ontološko diferenco, razliko med bitjo in bivajočim ter pripomnim, da ta diferenca kot diferenca v doslejšnjem mišljenju ni bila mišljena še nikoli, tedaj ta izjava ni mišljena v smislu tega, da bi bil npr. Platon nesposoben premisliti vse to; marveč v tem, da je to, čemur običajno pravim ontološka diferenca ali na kratko "diferenca", da je ta razlika ostala nemišljena, ne vidim človeškega spodrsljaja, temveč ...da... preprosto dogodek, da tu nekaj še ni bilo razodeto in da je bilo potemtakem človeku, kolikor je (eksistira) v odnošaju do biti, nekaj prihranjeno in da bi to prihranjeno za človeka, da bi ta dimenzija spet lahko postala področje za spomnenje zgodovine (in ne za kako napovedovanje) - da bi ta dimenzija v sebi, v svojem bistvu lahko bila dimenzija, v kateri bi človek spet lahko na začetnejši način našel pot nazaj do biti. Kajti na podlagi današnje skušnje in usode današnjega človeštva pač smemo reči, da se samo od sebe, z golim urejanjem in organiziranjem, s

konferencami in kongresi ne zmore nič odločiti, da se bo svet spremenil le, če se nas spet dotakne bit. Toda: za to je nujno, da mi tej možnosti rastemo naproti in da vsaj mali del nas stopi na poti, se poda po stezah, ki vodijo na prosto, četudi le za nekaj korakov; ne da bi izsilili resnico, ne da bi širili trditev, zdaj smo pa našli, zdaj imamo resnico, temveč da se vrnemo k temu mišljenju tako, da pustimo priti k nam tisto, kar nam je odmerjeno.

To je, menim, tudi temeljna drža, ki bi morala biti v temelju spremenjenega bistva znanosti in raziskovanja, medtem ko ima današnja znanost obratno držo, v smislu atake na bit samo. Pred nami je proces, ki je utemeljen v bistvu tehnike, tako da se v njem (če to sploh lahko izrečemo - v smislu usode) - da se v njem dogaja tisto pravo rušenje. Atomska bomba je eksplodirala že davno; namreč v trenutku, ko je človek stopil na pot vstaje zoper bit ter je bit postavil po sebi in jo naredil za predmet svojega predstavljanja. Ta izziv narave kot predmeta označuje temeljno držo tehnike, v njej pa temelji vsa moderna znanost. Moderno naravoslovje je le izoblikovanje bistva tehnike, o katerem pa še ne vemo veliko. Tehnike ne moremo prevladati z moralo. Tehnika ni ne zgolj ne v prvi vrsti nekaj človeškega. Tehnika je v svojem bistvu čisto določen način razodetosti biti (des Seyns: bitja), skoz usodo katere mora današnji človek.

S tem vam želim dati nekaj perspektiv za to, kar sem vam včeraj skušal prikazati - da ne bi prišlo do mnenja, kako lepa reč je, ukvarjati se s Heideggrom. To zadeva nekaj drugega. O tem lahko govorim le v majhnem krogu, kakršen je tu in o katerem menim, da bodo posamezniki iz njega stvari nosili v sebi naprej in jih odgovorno prenesli mladini, ki je pred neko dobo, ki bo verjetno grozna - ne glede na možno vojno -, dobo, v kateri je treba pripraviti premene, oziroma, v kateri se mora najprej dovršiti le ta neznanski proces evropeiziranja planeta.

Tako, zdaj sem vam nekoliko odkril hrbtno stran mojega predavanja in imel spet nekakšno malo predavanje. Zdaj pa bi najbrž res radi postavili vprašanja.

BEDA ALLEMANN: Razločili ste pesništvo in mišljenje. Na katero stran bi postavili filologijo, kolikor ta sploh dosega dimenzijo, v kateri nahajamo navedeno razliko?

HEIDEGGER: Ko govorim o pesništvu in mišljenju, imam pred očmi poudarjeno mišljenje, mišljenje mislecev. Mišljenje v širšem smislu - predstavljanje nečesa kot nečesa -: v tem smislu mišljenje ni le vsakdanje ogledovanje, ampak tudi raziskovanje. Toda v strogem smislu mišljenja, mišljenja mislecev bi tvegala stavek: znanost ne misli. Pač pa raziskuje, se pravi, je že v območju bolj ali manj mišljenega oziroma - v njeno nesrečo - nemišljenega, se pravi, da mislijo, ne da bi iz tega naredili kaj veliko bistvenega, prav raziskovalci ter da so vaši učitelji tisti misleči v svoji znanosti in tako v nekašnem vmesnem položaju. Kje sta zares zadnji temelj in nujnost literarno-historičnega raziskovanja pesništva? - V čem je smisel tega? To bi vas rad vprašal.

Ne smemo zaiti v nevarnost, da bi rekli: Znanost. To, kar najde znanost, je pravilno. Toda pravilno še ni resnično. Pravilno je le to, kar ustreza predanemu zasnutku predmetnega področja in njegovi govorici. To, koliko definicije ustrezajo kaki reči (npr. pesmi, zgodovini, itn.), koliko to ustreza bistvenemu področju zadevnega predmetnega področja, se pravi, kako je z resnico, na kateri počiva vsakokratno pravilno, pa je drugo vprašanje. O tem se ne odloča v znanosti in tudi ne vprašuje, mora pa biti mišljeno kljub temu. Gre za to, da nasproti tehničnemu bistvu znanosti ugledamo njeno pravo, če hočete duhovno bistvo, globlje bistveno področje znanstvenega raziskovanja; da ne bi bilo znanosti, ki se, nekoč napravljene naprave, mehanično odvijajo. Tedaj tudi to, kar se raziskuje in je vredno raziskovanja, spada na stran mišljenja, ki v tem primeru stoji nasproti pesništvu.

(Odmor; postavljena so bila pismena vprašanja.)

HEIDEGGER: Kje naj bi bila ontološka diferenca že imenovana? Schelling govori o "netemelju". V svojem kasnejšem obdobju je postavil razliko med pozitivno in negativno filozofijo. Toda: odločilno je to, da problema sovisnosti in enotnosti ali temelja razločka med tem, čemur je rekel pozitivno in negativno, ni videl kot problema. Naredil je

razloček. Da ga je naredil, dokazuje dejstvo, da je obstajala in obstaja "metafizika", prekoračitev od bivajočega k biti. Vse to se dovršuje v dimenziji ontološke diference. Toda metafizika kot taka nikoli ne more misliti dimenzije, v kateri sama biva. Tako je tudi pri Platonu. Metafizika dovrši prekoračitev od bivajočega k biti in se zadržuje v tej prekoračitvi in jo na različne načine razlaga. Toda metafizika nikoli ne vpraša po bistvu, se pravi po bistvenem poreklu tega od ...k...; te diference nikoli ne premisli kot diference; zaradi enostavnega razloga, ker metafizika tega po bistvu ne zmore. Diferenca, ki jo ima v mislih Schelling, med temeljem in eksistenco, zadeva le določenost vsakega "bitja", tj. vsakega bivajočega kot takega. Giblje se znotraj ravno ne premišljene razlike med bitjo in bivajočim.

DRUGO VPRAŠANJE: Imate stavek, ki ga izrečete, za pravilnega ali resničnega?

HEIDEGGER: Dejal bi, da je vprašljiv.

TRETJE VPRAŠANJE: Ali imamo Bit in Boga lahko za identična?

HEIDEGGER: To vprašanje mi postavijo skoraj vsakih štirinajst dni; ker vznemirja (pojmovnostno) teologe in ker je sovisno z evropeiziranjem zgodovine, ki se je začela že v srednjem veku, namreč s tem, ko sta v teologijo, povratno pa tudi v Novi testament, prodrli Platon in Aristotel. To je proces, katerega neznanskosti si ne moremo nikoli zadosti predstaviti. Prosil sem osveščene jezuita, naj mi pri Tomažu Akvinskem pokaže mesta, na katerih je povedano, kaj pravzaprav pomeni "esse" in kaj pomeni stavek: Deus est suum esse. Odgovora vse do danes ni.-

Bog in bit nista identična (Ko Rickert meni, da je pojem "bit" prenatrpan, je to zaradi tega, ker razume bit v čisto posebnem smislu dejanskosti za razliko od vrednot.) Bit in Bog nista identična in nikoli ne bi poskušal misliti bista Boga iz biti. Nekateri verjetno veste, da izhajam iz teologije in da sem še ohranil staro ljubezen do nje, tako da nekaj vem o njej. Če bi že pisal teologijo, k čemur me včasih mika, potem v njej besede "bit" ne bi bilo.

Vera ne rabi mišljenja biti. Če ga potrebuje, to že ni več vera. Luter je to razumel. Kaže pa, da so to pozabili celo v njegovi lastni cerkvi. O biti mislim glede na primernost razmišljanja o bistvu Boga zelo omejujoče. Z bitjo tu nimamo kaj početi. Prepričan sem, da biti ne moremo nikoli misliti kot temelja in bistva Boga, da pa skušnja Boga in njegove razodetosti (kolikor zadeva človeka) se dogaja v dimenziji biti, kar nikakor ne pomeni, da bi bit lahko obveljala kot možni predikat Boga. Tu rabimo povsem nova razlikovanja in razmejitve.

ČETRTO VPRAŠANJE: Kaj menite o logistiki?

HEIDEGGER: Logistika nima s filozofijo nič. Je čisto računanje, višje nadstropje matematike, pomeni matematizacijo vsega predstavljanja, ki je uporabna za vse mogoče. Je obče veljavna in zaradi tega meni, da je resnična. Igra veliko vlogo pri matematičnem delu. To, da imajo logistiko za filozofijo, da menijo, kako lahko s formulami povemo kaj o bistvu reči, sovпада z evropeizacijo. Logistika je izoblikovana tako, da igra neznansko vlogo v matematičnem raziskovanju (računalnikov in miselnih strojev), se pravi, da se je tu tisto, kar se je začelo z Descartesom, razvilo na neznanski način, da danes Kitajska eksistira in bo verjetno tudi v naslednjih desetletjih, bržkone stoletjih, tako kot Japonska, eksistirala na evropski način - to je evropeizacija, se pravi, da bistvo novoveškega mišljenja, da to temeljno razmerje do biti nasploh določa človeštvo, ne le skoz stroje, ampak s tehničnim načinom. Moje privatno mnenje pa je, da zaobrat usode človeka bržkone lahko izhaja le od tu, od koder je zraslo končno stanje današnjega planeta. Praktični preskus: če pride do pogovora z Američani. To ni rečeno kot kritika in vsako srečanje je vselej nekako naključno - ti ljudje (ne glede na religijo) v momentu, ko z njimi spregovorimo o tem, kar danes je, sploh ne vejo več, kje so; to zmoremo le mi (rečeno brez nadutosti), a tega še nismo opazili.

PETO VPRAŠANJE: Je prav, da za "ontološko diferenco" uporabljate tudi druga imena?

HEIDEGGER: Čisto prav je, da ontološko diferenco, ker sta ime in pojem iz metafizike, da tisto, kar je v tej dimenziji, danes imenujem čisto drugače in drugače vidim tudi stvar samo.

Pravilno je, da ima ta diferenca, dia-phora, ta raznos biti in bivajočega opraviti s tem, kar sem poimenoval z jasnina, resnica, neskritost; ne tako, da neskritost odstrani skritost, marveč da ima v njej svoje bistvo - da od tega živi. Alpha privativum v aletheia temelji v letheia.

ŠESTO VPRAŠANJE: Omenili ste Rickertovo razlikovanje med individualizirajočim in generalizirajočim tvorjenjem pojmov?

HEIDEGGER: Ob tem sem zrasel. Ne bi rad kakorkoli prizadel ime svojega spoštovanega učitelja. A zdaj je to razlikovanje dejansko primitivno. To mišljenje zaostaja daleč za Schellingom, Heglom ali Leibnizem. A kljub temu je bila - v letih 1900-1910 - to za nas osvobajajoča stvar, namreč v času, ko je eksperimentalna psihologija poskušala biti edina znanstvena filozofija. Takrat je pomenila filozofska šola o vrednotah bistveno in odločilno navezo na to, kar znotraj velikega izročila poznamo kot filozofijo.

Pripomba⁷ :

Kakor v vsakem seminarskem poročilu tudi v pričujočem primeru ni bilo mogoče ohraniti atmosfere pogovora. To tudi s popolnim stenogramom ne bi uspelo. Predstavitev pa ostaja nujni pripomoček, ki udeležencem lahko razjasni spomin.

prevedel Tine Hribar

Prevajalčeva opomba:

Gre za prevod teksta Züricher Seminar iz knjige Martin Heidegger: Seminare, Klostermann, Frankfurt/M 1986; GA 15, 423-439.